

7. Napolyon

Evet, bugün Napolyon ile ilgili konuşacağım. Aşağı yukarı on yıl önce, BNP'nin sponsorluğunda her yıl ilkbaharın son aylarında düzenlenen bir tenis turnuvası olan Fransız Açık öncesinde, Amerikalı sporculardan birini, bir kadın sporcuyla, limuzin ile tüm günlük bir Paris turuna çıkartıyorlar. Turun sonunda ev sahibi Amerikalı kadın sporcuya soruyor; “Paris turunda en çok neyden hoşlandınız?” Kadın “en güzel şey şu küçük ölü adamın mezar anıtıydı” diye cevap veriyor. Bu [anıt] benim gözümde kaçmış. Napolyon benim için pek değilse de pek çok insan için hâlâ enteresan birisi. Yaptığımız okumada bu konu gayet açık bir şekilde ele alınıyor; onun için ben bugün sadece bir iki konuyla ilgili konuşacağım.

Herşeyden önce, Napolyon'un Korsikalı olması ne ifade ediyor? Ondan sonra rahmetli David Bell'in ortaya attığı bir soruyu ele alabiliriz. Devrimci dönem, özellikle de Napolyon dönemi sizin de doğduğunuz yirminci yüzyılın insanların anladığı anlamda bir genel harp mıydı? Sonunda, fazla abuk subuk konulara girmeden, sadece Napolyon'un en önemli başarılarının ne olduğu hakkında konuşalım. Birisinin yaptığı sayıma göre—bu birisi ben değilim—1980 yılına kadar Napolyon üzerine farklı dillerde en az 220,000 kitap ve makale yayınlanmış.

Napolyon'a düşkünseniz veya onun hakkında okumak istiyorsanız son zamanlarda yayınlanmış üç kitap var: İngilizce olarak oldukça iyi sayılabilecek Steven Englund'un *Napolyon: Siyasi bir Tarih* kitabı önemli; bu kitap üç dört yıl önce çıktı ve yakın zamanlarda Fransızca'ya çevrildi. Kendisi Napolyon'dan nefret etse de Phillip Dwyer'ın Napolyon'un 1799 yılına kadar ele alan kitabı, Napolyon'un kariyerinin erken yılları hakkında enteresan bir çalışma. Son olarak da belki de en tartışmalı kitaplardan biri David Bell'in kitabı. *İlk Genel Harb*. Bu kitabın ele aldığı bazı konuları birazdan size aktaracağım. Hatırladığım kadarıyla aşağı yukarı altı yedi yıl önce Litvanya'da bir sürü ölü kemik buldular. Kemikler zaten ölü olur. Sanırım bu kemikler 200 yıldır falan oradaymış. Ama burası bir mezarlık değil; çünkü insanlar uygun bir şekilde gömülmemişler. Burası 1812 yılında Napolyon'un Büyük Ordusu'nun büyük bir kısmının son nefesini verdiği bir yer; 1812 hâlâ sürüp gidiyor.

Eğer dönem ödevi için hâlâ bir konu arıyorsanız benim bazen Fransa tarihi ile ilgili derslerimde kullandığım enteresan bir kitap var; adı *Napolyon'un Piyadelerinden Birinin Günlüğü*. 1812'ye geldiğinde, Büyük Ordu'nun çoğunluğu zorunlu askerlik hizmetini yapanlardan veya bazı müttefik devletlerden yapılan antlaşmaların şartlarına uygun bir şekilde sağlanan askerlerden oluşuyordu. Bu kitabın, Doğu Avrupa'nın içlerine doğru işgal ederek ilerleyen Napolyon ordularında asker olmanın nasıl bir şey olduğunu ele alan çok enteresan bir hikayesi var. Bu arada Napolyon üzerine internette bir kez daha tarama yaptım. Neden yaptım bilmiyorum. Ama 220,000 kitap içinde, başlıkları sizi yanıltmasın ama 1894 yılında yayınlanmış klasik bir kitap olan *Napolyon ve Kadın Milleti* veya 1927 yılından *Napolyon ve Kadın Arkadaşları* ve 1959 yılından *Napolyon Aşık* başlıklı kitaplar var. Böyle çok kitap var ve 1937 yılında yayınlanmış *Bir Kanadalının Gözüyle Napolyon* diye bir kitap var.

Bir ders kitabında Napolyon'un hayatıyla ilgili bol miktarda bilgi veriyorum; şimdi Napolyon ve Korsika konusuna bir bakalım. Bir defasında bir grup Yale mezununu Napolyon'un 15 Ağustos'da doğduğu Ajaccio'daki evine götürdüm. Sonunda bozduğu Paoli isminde Korsikalı bir vatansereve 1789 yılının 12 Haziranı'nda yazdığı bir mektupta: “Hürriyet

izdihamında ve kan selinde boğulan Fransızların kıyılarımız boyunca—yani Korsika kıyıları— yarattıkları görüntünün milletin midelerini kaldırdığı bir zamanda doğdum. Gözüme çarpan ilk şey böyle tiksindirici bir manzaraydı. Ölmek üzere olanların bağırsıkları, ezilmişlerin sızlanmaları ve çaresizlerin gözyaşları, doğduğumda beşiğimi çepeçevre sarmıştı.”

Korsika, eminim biliyorsunuz bir ada, büyük bir ada. Sardinya'nın kuzeyi; İtalya'ya ait. Başlangıçta Korsikalı kökenleriyle gurur duyup, yaşadığı adayı işgal eden Fransızlar'dan nefret ediyordu. Tabi ki Fransız Devrimi bütün bunları değiştirecekti. Onun için Fransız Devrimi'nin nasıl bir fark yarattığını görmek üzere Robespierre ve diğerlerine yaptığımız gibi Napolyon'a da bir göz atmak iyi bir fikir. Burada bir parça Dwyer'ın kitabından faydalanacağım; 1785 ile 1795 yılları arasında yani 16 ve 26 yaşları arasında, Napolyon, bazı notlar alıyor, eskizler yapıyor ve Korsika'ya ne kadar bağlı olduğunu gösteren kısa hikayeler kaleme alıyor. Bütün bunlar aynı zamanda Devrim'e ve Fransa'ya kucak açtığına Napolyon'un yaşadığı değişimin çarpıcı boyutunu bize sergiliyor.

Fransızca değil Korsikaca konuşuyordu. Fransızca onun ikinci diliydi. Korsikaca bir dildir. Bu dilin Kuzey İtalya'nın yerel dillerinden biriyle veya bir lehçesiyle daha fazla bağlantısı olan bir yerel dil olduğunu biliyoruz. Aslında Korsika civarında arabayla şöyle bir dolaşırsanız, duyacağınız radyo istasyonlarının büyük bir kısmını Fransızca değil İtalyanca olduğunu fark edeceksiniz. Napolyon, Fransızca öğrendi ama bir sürü yanlış yapıyordu. Hayatının son yıllarında bile Fransızca yazarken hiçbir hata yapmamasına rağmen konuşurken hâlâ yanlışlar yapıyordu. Çift dilliydi ama aksanı hiç bir zaman kaybolmadı. Kuzey Fransa'da yaşayan insanlarla ilgili ilginç noktalardan bir tanesi özellikle güney aksanlarına fazla tahammül edememeleridir.

Aslında, Korsikalılarla ilgili kalıplaşmış şeylerden bir tanesi hepsinin Paris'te polis oldukları. Hepsinin soyadının sonunda “i” harfi var. Çok güçlü bir güney Fransız aksanına sahipler. Toulouse veya Fransa'da bizim yaşadığımız bölgenin her zaman ayırt edebileceğiniz Ardèche aksanı gibi bir şey değil. Fransızca bilenleriniz varsa—eğer bilmiyorsanız zerre kadar fark etmez—mesela birisi “*quatre-vingt*” yerine “*quatre-vaigne*” diyor veya büyük insan hakları savunucu René Cassi'in ismini söylerken “*Cassaigne*” diyor; veya “*vin*” yerine “*vigne*” diyor; bir kadeh şarap, “*moi, je prends un verre de vigne*” diyor. Napolyon'la ilgili çok meşhur bir hikaye, genç yaşta askeri okula gittiğinde insanların onun aksanıyla dalga geçtikleridir. Bununla ilgili birazdan daha fazla bilgi vereceğim.

Her neyse, başlangıçta Fransızca'dan nefret ediyordu ve Korsikalı olduğunu kabul ediyordu. Kültürel olarak marjinal kaldığını hissediyordu; kişisel yalnızlığı bunu daha da pekiştiriyordu. Herkesi biraz depresyona sokacak olan Rhone Nehri kıyısındaki Valence'e tayini çıktığında, intihar etmeyi ciddi ciddi düşündü. Kitap okumaya ve kendi başına dolaşmaya çok vakit ayırıyordu; ilk günlerinde arkadaşı falan yoktu. Cenova Cumhuriyeti'nin bir parçası olan ve hemen karşı kıyıda Cenova'nın liman şehri olan Korsika'yı 1768 yılında bırakıp Fransa'ya sattılar.

Fransız devleti yoğun bir şekilde yerel bir Korsika soylu sınıfı yaratmaya çalıştı; böylece Napolyon'un ailesi, Bonapartlar, B-O-N-A-P-A-R-T-E,--isminin ik dört harfindeki “u” yu daha sonra çıkarttırdı—1771 yılında Fransızlar tarafından soylu olarak ilan edildi. Bildiğiniz

gibi bütün soylular zengin olmak zorunda değil. Fransızca’da “*un hobereau*” denilen “fakir soylu” kavramı onun durumunu izah ediyor. Babası Carlo Bonaparte’ın sekiz çocuğundan dördü—Napolyon dahil—Fransa’da eğitimlerini sürdürmek için burs aldılar. Fransa’nın kuzeyinde Brienne diye bir yere gönderildiler. Bu okuldaki 110 öğrenciden ellisine “kraliyet öğrencileri” deniyordu. Burada, bir başka burslu öğrenci olan Robespierre’in aşağı hareketli kariyeriyle karşılaştırma yapılabilir. Bunda yanlış olan hiçbir şey yok; tek şey orada aynı zamanda zengin soylu çocukları da vardı ve bu Napolyon’u alay konusu yapmak için bir başka gerekçe olacaktır.

Valance’a tayini çıktığında, Rhone Nehri kıyısında şimdi arabayla Lyon’un güneyinden bir saat mesafedeki ki bu kasabada yazı yazmaya devam etti. Hayatın onun için bir yük olduğunu yazdı “çünkü keyif alacak hiçbir şey yok. Acıdan başka hiç bir şey. Bu bir yük, çünkü yaşadığım ve belki de hep birlikte yaşamak zorunda kalacağım kadın ve erkeklerin sahip olduğu gelenekler benden ay ışığının gün ışığından farklı olduğu kadar uzak.” Yine de hayatında bir Fransız etkisi vardı. Filozofları okuyordu. Rousseau, Voltaire ve Montesquieu’yu okumuştun; karşılaştırma yapmak konusunda ısrar etmek istemem çünkü Robespierre’den bir çok açıdan farklıydı; ama 1791 yılında aynı Robespierre gibi *Académie* desteğinde—bu seferki Lyon Académie’si—düzenlenen bir makale yarışmasına girdi.

Yazdıkları çoğunlukla kökenleri konusunda bir saplantısı olduğunu ortaya koyuyor. Erken dönemde yazdıklarının pek çoğunu ben okumadım ama Phillip Dwyer okudu. Okuldaki sınıf arkadaşlarından birisi Napolyon’un Korsikalı isyancı Paoli’ye yardım etmeye koşarken bir karikatürünü çiziyor. Bununla ilgili olarak arkadaşıyla bir tartışma yaşamış olmalı. Bu arada rakibi olarak gördükleriyle de çekişmeler yaşıyor. Uzun bir süre önce, sanırım 1920lerde, yapımcı Abel Gance, Napolyon diye üç buçuk saatlik fazlasıyla sıkıcı ve sessiz bir film yapmıştı. Bu filmin en meşhur sahnesi hiç tartışmasız bir kar topu savaşı; burada Napolyon bir kar topu savaşını çok ciddi bir boyuta taşıyor; taktikler deniyor falan. Bir bakıma, kendi bağımsızlığı için ve Fransa sahillerine iyi veya kötü bir talihle vurmuş Fransız olmayan bir Korsikalı olarak statü için savaşıyor. Bu noktada ne olduğu konusunda çok emin değil.

100 sayfadan daha az bir Korsika tarihi yazmaya başlıyor; bu yazdığını Fransız Devrimi’nden sonra 1790’ların başında yeniden gözden geçirecek kadar ciddiye alıyor. Phillip Dwyer’a göre bu kitabın içinde Korsikalıları Cenova’nın hakimiyetinden kurtulurken ve Fransızlarla savaşırken cesur ve kahramanca tasvir ediyor. “Yirmi dört yüzyıldan daha fazla bir süre” diye yazıyor “aynı sahneler hiçbir kesintiye uğramadan tekrarlanıp durdu; aynı inişler çıkışlar, aynı talihsizlikler; ama aynı cesaret, aynı kararlılık, aynı ataklık.” Mektupları ve yazdıkları kimleri okuduğu konusunda fikir veriyor; baskının gölgesinde, kraliyet otoritesine karşı özgürlüğünü arayan Korsika’yı betimlerken filozoflardan ne kadar etkilendiği belli oluyor.

Böylece, filozofların uğraştığı konuları Korsika’nın özgürlük için verdiği mücadelenin savunmasıyla bağlantılandırıyor. Daha 1790larda, bu yorum doğruysa, kendi kimliğini Korsikalı ve Fransız olarak tanımlamıyor, sadece Korsikalı olarak tanımlıyor. 1799’a gelindiğinde, Brumaire’in 18’inde kurnaz Abbé Sieyès yardımıyla iktidara geldiğinde, Fransız kimliği onun Korsikalı kimliğine üstün gelmişti. Burada soru, sadece en kestirme yolu seçip seçmediğiydi. Bu fırsatçılık mı? Yoksa, onun Fransız Devrimi’nin ve *la belle France*’ın yani

Güzel Fransa'nın insanlık için özgürleştirme fırsatları sunduğu konusundaki inancı mıydı? 1789 Yaz'ında, bu oldukça önemli bir yaz, yazdığı *Nouvelle Corse* yani Yeni Korsika başlıklı kısa bir hikayede, Fransızlar hâlâ zorba olarak resmediliyorlar.

[Napolyon] Korsika halkına sempatiyi artırmanın bir yolu olarak şiddeti kullandı; şiddetin onun hayatına damgasını vurduğunu söyleyebiliriz. Bu aynı zamanda Korsika tarzı intikam gütmenin kültürel bir ifadesiydi. Bu sadece bir klişe değil; klan ve aileler arasındaki çekişmelerde bıçak teşhir etmek falan yüzünden on dokuzuncu yüzyıl Korsikasında bir sürü suç işlenmiştir. Birisi suçla ilgili bir çalışma yapacak olsa bu yüzyılda Fransa'nın bir bölgesi olan Korsika adasını istisnai bir durum olarak çalışmanın dışında tutmak zorundadır. Korsika'da o kadar çok suç işleniyordu ki. Aslında bıçak teşhir etme geleneği hâlâ devam ediyor; Korsika bağımsızlık hareketi bombalar koymaya devam ediyor—farklı bağımsızlık hareketleri mevcut—ve Parisli ve Marsilyalı avukatlar için inşa edilmiş olan yerleşim bölgesi olan Lotissement'ı bombalıyorlar. Bu tür kızgın tepkiler hâlâ kendini gösteriyor.

Başlangıçta Napolyon, Paoli ile birlikte anılıyor; ama sonra Paoli'den kopuyor. Korsikalı bir vatansever olan Paoli, bu adanın bir tür George Washington'u olarak görülüyordu. Napolyon ileride yapmak istediği şeye dair bir vizyon oluşturuyordu; bu da Korsika'nın Fransız hakimiyetinden kurtulmasını sağlamak. Ne kadar enteresan bir durum! Ona göre babası Carlo, Fransız tarafına geçerek Korsika davasına ihanet etmişti. Bir bakıma, diyebiliriz ki kendi babasına karşı geliyor, en azında ilk zamanlarda. Ama Devrim bir değişimi beraberinde getirdi, bu çok açık. Fransa ve Korsika arasındaki ilişkileri dönüşüme uğrattı.

1789'da Genel Meclis'e seçilen dört temsilcisi vardı; 1790'da Korsika bir vilayet olarak kabul ediliyor. Korsikalılar Fransa'nın bir parçası olarak Fransa kanunlarına tabi olduklarını tanıyan bir kraliyet fermanı talep ediyorlar; aynı zamanda Fransa'ya karşı savaşmış olanların anavatanlarına dönmelerine izin verilmesi gerektiğini ilan ediyorlar. 27 Aralık'ta Korsika kiliselerinde kutlamalar yapılıyor. Napolyon, Ajaccio'daki mütevazı baba evine bir flama astırıyor. “Yaşasın Ulus, Yaşasın Paoli; Yaşasın Mirabeau,” Bunlar kraliyet buyruğunu desteklemişlerdi. “Çok Yaşa Ulus. Çok Yaşa Paoli. Çok Yaşa Mirabeau.” [Napolyon] her iki tarafa da oynamaya çalışıyor.

“Bundan sonra biz”, yani Korsika ve Fransa, “ortak çıkarılara ve ortak kaygılara sahibiz. Deniz artık bizi ayırmıyor.” Aslında, gerçekte durum hiç de böyle değildi. Bugün bile Korsika'da yiyeceklerin maliyetini düşük tutabilmek için bir sürü devlet sübvansiyonları olmak zorunda çünkü yerel olarak üretilmeyen şeylerin ulaşım maliyetleri çok yüksek. Sadece Korsika'da üretilen keçi peyniri falan gibi şeylere ve kırmızı şaraba dayalı yaşanamaz. Deniz önemli bir konu. Ama Devrim Napolyon'u öteden beri rahatsız eden bazı çelişkileri halletmesine yardımcı oldu. Bu noktada, kendisi bir Fransız Korsikalı olmuştu. Mektuplarının bazılarını basmaktan vaz geçti ve Devrim'deki siyasi mücadelelere girmeye başladı. Aslında şansı yaver gitti.

Napolyon ile ilgili enteresan şeylerden bir tanesi şanslı olması. Bir Jakobin olarak giyotine gidebilecekken, Korsika'da veya Fransa'nın Güneyi'ndeydi. Daima doğru yerde bulunmuş gibi gözüküyor. Bu savaşlar için de doğru. İnanılmaz cesur bir adamdı. Muhafızları geleneksel bir şekilde hep onu bir subay, bir komutan, savaşarak komutan olmuş birisi, olarak

geriye itmeye çalışıyor. O aslında çok hafif bir şekilde iki veya üç kere yaralandı. Yani aslında çok şanslı. Etrafında insanların ve atların gövdeleri yere düşerken, onun şansını hep yaver gitmişti. Bu onun başarısını da açıklıyor; her ne kadar kendisi 1799'un 18 Brumaire'inde açık bir şekilde askeri bir kişilik olarak ortaya çıkıp uygunsuz bir şekilde Thermidor sonrası dönemde Lazımlıklar Savaşı diye bilinen Beşler Heyeti'ne, sol ve sağ arasındaki kavgalara son verse de.

Devrim, asker kesimini olağanüstü önemli bir konuma getirdi. Artık bir kral yoktu, Lazımlıklar Savaşı ve dönemin bayağılığı derken Fransa'ya anlamlı bir parlamento deneyimi sunmanın zamanı gelmişti; bu da bazı askerlerin bir "düzen" dayatması anlamına geliyordu. Üçüncü Sınıftan sağ çıkmayı başarmış aynı zamanda Devrim'in bütün iniş çıkışlarını yaşamış olan Abbe Sieyès, bir general aramaya başladığında, diğer bir asker ona "Senin adamın var. Napolyon var," diyor; anlayacağınız Napolyon yine doğru yerde. "Diğer adamın yapacağından daha iyi bir askeri darbe yapacak." Böylece, Napolyon o konuda da şanslı bir adam olduğunu gösteriyor.

1793'de, Paoli'nin yandaşları, daha önce bahsettiğimiz federalci isyanlar sırasında kurultayla ilişkilerini kesiyorlar. Girondinlerin kurultaydan kovulmaları sırasında, Leon, Marsilya, Bordeaux, Toulon ve başka yerlerde isyanlar çıkıyor. Paoli'yle fikir ayrılığı olanlar, Napolyon dahil, Jakoben harekete katılıyorlar. Ajaccio'daki Korsika meclisi bu arada A-J-A-C-C-I-O diye yazılıyor isimlerindeki "u" harfini çıkaran—istibdat çamurunda doğmuş olan—Bonaparteleri kınıyor; bu olay kitapta var. Böylece, Napolyon, Valence'deki ve Brienne falan gibi yerlerdeki özel çalışma odalarında bağlılık yemini ettiği bağımsızlık hareketine sırtını dönüyor. Şimdi pek çok Korsikalı'yı Fransa'ya düşman etmekle suçladığı Paoli'den nefret ediyor.

Bu fırsatçılık mı? Sadece en kestirme yolu mu seçti? Fransız olmak ulusal kimliğini benimsemişti ve düşünceleri çok ciddiye alıyordu. Filozofların sonunda galip geldiklerini, ve [Napolyon'un] Devrim'i Fransa için bir özgürleşme deneyimi olarak gördüğünü iddia etmek mümkün; ben buna inanıyorum. Devrim aynı zamanda devleti tahayyül etmenin yeni bir yolunu oluşturmaktı. Tabi ki, o bunu kendi ülkesinde siyasi bir baskı unsuruna başka yerlerin tamamının da megalomanyak bir şekilde istilasına dönüştürdü. Bir keresinde birisinin bütün aşıklarının kafataslarından altın içtiğini söylediği Josephine ile evlendiğinde, evlilik belgesinde isminin Fransızca yazımın doğru olduğunu, Korsikalı ismindeki "u" nun isminden çıkarıldığına emin olmak istedi.

Kuş uçmaz kervan geçmez bir yerde olan Saint Helena adasında düşünmek için çok zamanı olmuştu; "daha fazla Champanyalıyım" demişti. Burası Brienne kasabasının bulunduğu yerd; onun askeri okulu Reims, Epernay Champagne ve bütün güzel şeyler buradaydı. "Korsikalı'dan ziyade Champanyalıyım çünkü dokuz yaşından bu yana Brienne'de büyüdüm. Eğer etrafımı Korsikalılarla doldursaydım Fransızları hüsrana uğratmış olurum. Bilâkis, tam olarak bir Fransız olmak istedim. Bütün el ilanlarında bana yöneltilen hakaretler arasında en fazla alındığım Korsikalı olmamla ilgili olandı."

Napolyon müzmin bir yalancıydı; özellikle de kendinden sonrasını şekillendirirken—halihazırda hasta olduğu çok açık. Adadayken özgürlük, kardeşlik ve eşitlik ilkelerine sonsuz

bağlılığına dair yazdıklarının çoğu onunla ilgili 1980'lere kadar yazılacak olan 220,000 kitap ve makalenin planlama çalışması sayılır. Bu geçmişin tam bir yeniden icadından başka bir şey değildi; çünkü yazdıklarında kendisi bir Korsikalı olarak gördüğünü ifade ediyor, bu çok çok açık. Ama, Devrimin Fransızlığı içindeki bu duyguya ağır basıyor. Nihayetinde bir Fransız olarak kalıyor; kuvvetli aksana sahip—onun durumunda Korsikalı aksanı—pek çok insan gibi.

Onunla ilgili Korsikalı olan başka bariz bazı şeyler daha var. Yine bu klişenin bir parçası Başka ülkelerde olduğu gibi Fransa'da farklı bölgelerle ilgili klişeler var. Mesela Fransa'da insanlar Fransa'nın içlerinden, Auvergne'den olanların cimri olduklarını, Fransızca *radin*, düşünür. Veya Marsilya'daki insanların abartmayı sevdiklerini düşünür. Birisi 500 kiloluk bir tatlı su levreği yakaladım gibi bir laf ederse, veya Marsilya yüzyılın golünü attı derse Fransa'da ona “Marsilya'dansın, değil mi?” diye sorarlar. Marsilya'dan gelen insanların abartmak gibi bir eğilimleri var. Böyle bölgesel klişeler her ülke için geçerlidir. Klişelerden bir tanesi, ki bunda bir parça doğruluk payı var, aileye olan bağlılık konusundadır.

Bir çok insan ailelerine bağlıdır; ama Napolyon bu klan kimliği meselesini biraz parça fazla ciddiye alıyordu. Tabi ki, ne yapıyor? Bütün kardeşlerini ortalıktaki bütün iyi pozisyonlara yerleştiriyor; böyle bir aile bağından bahsediyorum. Bu duruma bakarak, meselenin sadece Korsika'dan gelen insanların aynı şeyleri yaptığı meselesi olduğunu düşünmeyin. Bir de hesaplaşma meselesi var. Birazdan bununla ilgili konuşacağız, ne kadar inandırıcı bilmiyorum ama bu dönemde genel harbin köklerini görebiliriz. Ben bu konuda biraz şüpheciyim. Yine de, insanlar Napolyon'a ve Fransız ordusuna düşman kesildiklerinde, onun tepkisi “onlara bunu ödeteceğiz; onları ele geçireceğiz” olmuştur. “Göz dağı vererek değil, infaz ederek, Filistin'de—bununla ilgili ayrıntılara sonra geleceğiz—İtalya'nın güneyinde, Tyrol'de, Avusturya'nın dağlarında köyleri yakarak.

İntikamın Korsika mı yoksa Champagne, Lyon, Briton, Kuzey Almanya, veya Polonya'ya özgün bir şey olduğunu söylemek çok zor. Napolyon üzerine kafa yoranlar çoğunlukla onun Korsikalı yanına dair neler kaldığını tespit etmeye çalışıyorlar. Bütün bunları söyledikten sonra, şimdi ne yapacağız? Şimdi dostum David Bell'in Genel Harbin kökenlerinin bu dönemde olduğuna dair ileri sürdüğü iddianın doğru olup olmadığı sorusuna dönebiliriz. Biraz şüpheli baktığım şey, eğer bunu Otuz Yıl Savaşları'yla karşılaştıracak olursak—daha önce hiç sebepsiz yere sadece seni ortadan kaldırmaya karar vermiş düşmanlarının elinde nasıl can vereceğine dair korkunç resimleri görmüştük—Devrim dönemi ve Napolyon savaşlarının gerçekten ilk [Genel Harb] olduğunu söylemek zor.

Ama, sesli düşünecek olursak, benim şu anda yaptığım da bu zaten, Genel Harbin kökenlerini devlet kaynaklarının olabildiğince savaşa doğru seferber edildiği I. Dünya Savaşı'nda, özellikle de sivil ve sivil olmayanlar arasındaki farkın ortadan kalktığı II. Dünya Savaşı'nda görüyoruz. Bu bir parça 1914'de oluyor ama çok değil. Bu durum 1895 ve 1915 yıllarında Türklerin Ermenilere karşı gerçekleştirdiği katliamlarda da var. Bu da oluyor. Ama, bu bakış açısıyla, kilise çanlarının eritilmesinden bütün sinai alanların savaş üretimine dönüştürülüp, topların, tüfeklerin, kılıçların, süngülerin yapılmasına kadar bütün devlet kaynaklarının savaşa

yönlendirildiği Devrimci ve özellikle de Napolyon döneminde bunun olduğunu iddia etmek mümkün. Burada dikkate alınması gerekli bir nokta var.

Bu tartışmanın iki yönü var. Birincisi, kaynakların seferber edilmesi konusu. *Levée en masse* yani zorunlu askerlik, bütün erkek vatandaşların askere gittiği toplu askere alınma var. Bu Fransız Devrimi ile başlıyor. Valmy, Fransa'nın doğusunda Champagne'e yakın Chalon'daki rüzgar değirmeni yakınında bir çarpışmaya sahne oluyor; Sans-Culottes savaşa gidiyor; bunlar coşkuyla vatansever şarkılar söyleyip düşmanla savaşmaya giden zorunlu askerlik sistemiyle askere alınmış sıradan insanlar. Ama genel harbin diğer yönü, tabi ki, sivil halka ne olduğu sorusu. Napolyon bir keresinde çok nadir olarak yaptığı öz değerlendirmelerin birinde onun yüzünden milyonlarca insanın ölmesinin umrunda olmadığını söylemişti. Büyük başarısızlığının sebeplerinden birisi bu, insanların büyük bir zayıflığa sahip olduğu ve bundan dolayı acı çektiklerine inanıyor olması, yaptığı şey ne olursa olsun yaptığının doğru olduğu hissini ona veriyordu.

Yaptığı savaşların birinden sonra, sanırım Arcole'den sonra, 1796 civarında böyle bir halüsinasyona kapılıyor; kendisini göğe çıkmış ve sanki bir uçaktaymış gibi yukarıdan tüm dünyaya bakarken görüyor. Bütün dünya onun altında. Bu noktada, bir insan olarak artık ne dilerse bir tek o dilediği için gerçekleşeceği gibi bir hisse kapılıyor. Bu tür bir genel harb kavramının diğer yarısı bu, elbette, askere alınmak için uygun olan her Fransız erkeğinin, Devrim ve Napolyon Savaşları sırasında ölmesine yol açacak bir şey yapmadı. İradesine karşı gelen insanlardan bu tür acımasızca bir intikam almak—Korsika tarzı bir intikam almanın ötesinde bir şey—bazı açılardan yirminci yüzyılda olacakları öngörüyordu—buna ne kadar inandığıma emin değilim.

Bir yanda on sekizinci yüzyılın gerçek anlamda profesyonel ordusunun sona ermesiyle birlikte askerler ve siviller arasındaki fark ortadan kalkıyor. On sekizinci yüzyılda bu profesyonel orduların savaşlarında da bir sürü insanın öldüğü muhtemeldir. Kurbanlar sadece askerler değil. Fransız birlikleri tarafında gerçekleştirilen en berbat katliamlar çılgınlık sayılacak Mısır, Ortadoğu macerası sırasında oldu. Bu maceraya bilim adamları, cephane ve bol miktarda yiyecek tıka basa doldurulmuş bir gemiyle çıkıyorlar. Mısır'a gidiyorlar. Hindistan'ın fethini düşünün. Hindistan'ın ne kadar uzak olduğuna dair bir fikri vardı. Tabi ki insanlar buna karşı koyduklarında, Filistin'de olduğu gibi onları katlediyor. Köyleri yerle bir ediyorlar; bu da onların sonu oluyor. Daha önce dediğim gibi, önceki örnekler İtalya'nın güneyinde Calabria'da gerçekleşiyor; burada sürekli isyanlar, Fransız idaresine karşı direnişler derken, neden olmasın, insanları katletmeye başlıyorlar.

Tabi ki, bir de meşhur İspanya örneği var; Goya'nın muhteşem tablolarında Fransız birliklerinin Yarımada Savaşı'nda karşı koyan İspanyol köylüleri nasıl vurdukları ölümsüzleştirilmiş. Bunlar o zamanın olmasa da bugünün modern tanımıyla toplu katliam olarak sınıflandırılabilir. Bu mümkündür ve genel harbin bu deneyimin parçası olduğunu düşünmek çok da inanılması zor bir şey değil. 1792'den 1815'e kadar Avrupa'nın büyük bir kısmında sıradan insanların deneyimi savaştan ibaretti. Bu da var. Bütün bu olanlara Napolyon'un tepkisi "*je m'en fous*" yani "umrumda değil" olmuştur. Gerçekten umrunda değildi.

Her büyük hezimetten sonra, bir sonraki adım gelecek savaşın planını yapmaktı. En meşhur örnek tabii ki yüzlerce binlerce insanın Ruslar tarafından esir edilmesi veya Rusya'nın soğuk kışında donarak ölmesidir. Napolyon beraberinde sağ kalmış ayak takımıyla birlikte Fransa'ya geri döndüğünde, Fransızca bir ifade olan "askeri bülten gibi yalan söylemek" ifadesinin nereden çıktığı anlaşılıyor. Kilise görevlilerinin okumak zorunda oldukları ve papazların ayinlerde duyurmak zorunda oldukları askeri bülten, imparatorun sağlığının hiç bundan daha iyi olmadığını yazmaktaydı. Tabii ki bu yeterince gerçeği yansıtıyor!

Hemen bir sonraki savaşı planlamaya başlıyor. Kazaklar Montmartre'da yerleşip 1814 yılında Paris'te ilk Rus restoranını açtıklarında, [Napolyon] İtalyan kıyılarından çok uzakta olmayan Elba adasına gitmek üzere bavullarını toplamıştı—100 günlük kaçışını yapıyor ve Fransa'nın güneyinde Fréjus'a ayak basıyor. Çok iyi bilindiği üzere, onu tutuklamak için gönderilmiş olan Mareşal Ney vardığında kendisini onun kollarına atıyor. Napolyon bir sonraki savaşın planını hemen yapmaya başlıyor; bu da Avrupa'nın kalan bölgeleri için mutlu bir şekilde Waterloo'da sona eriyor. Burada Napolyon her zamanki gibi komutanlarına yeterince yetki vermiyor ve Mareşal Grouchy onu kurtarmaya gelmiyor. Kuşatılıp uzağa gönderiliyor. Bir sonraki Avrupa savaşını planlamak biraz güç oluyor çünkü en yakın liman binlerce mil uzakta Peru'da falan bir yerlerde.

Bugün anlattıklarımın bu kısmını bir parça retorik bir şekilde anlattım. Bir soru soruyorum; çünkü bunun için güzel bir cevabım yok. Tarihin tren rayları gibi gittiğine ve modern zamanların ne zaman başladığını görmek için bütün yapmanız gerekenin bir tarih kronolojisine bakmak olduğuna inanmıyorum. Ama yirminci yüzyılın korkunç olaylarına ve sivillerin boğazlandığı 1895'deki Ermeni katliamına veya 1871 Paris Komünü'nden sonra yaşanan benzer olaylara baktığınızda bütün bunları görmek çok güç değil. Henüz daha Yahudi Soykırımı'ndan bahsetmiyoruz. II. Dünya Savaşı'yla ilgili konuşmuyoruz. Ama bunların nüvelerinin bir kısmı halihazırda mevcuttu.

Bir başka nokta da şu; bunu söylerken Fransız askerlerini savunduğumu sanmayın. Benim gibi birisi için Fransa'yı ve Fransız olan şeyleri savunmuyor olmak çok olağan değil; ama yine de genel harbin Napolyon'dan önce geldiğini söyleyebilmemizi sağlayan olaylardan bir tanesi hiç şüphesiz Vendée. Bununla ilgili geçen gün konuşmuştuk; bu Batı'daki iç savaş. Bu olay sırasında yerle bir edilen köyler, insanların duvara dayandırılıp kurşuna dizilmeleri, papazların öldürülüp rahibelerin suda boğulmasına kadar pek çok toplumsal olmayan, toplum karşıtı hareketi görmek mümkün. Bu iç çatışmalarla ilgili noktalardan bir tanesi—bu İspanya için geçerli—o da gerilla savaşındaki askerlerin gözünden bakıldığında herkes potansiyel bir saldırgan olarak gözüküyor.

Bunu söylerken Fransız birliklerinin Vendée'de yaptıklarını maruz görmek falan gibi bir niyetim yok; sadece bu olayın büyük bir siyasi mesele haline geldiğini vurgulamak istiyorum; Fransız Devrimi'nin 200. Yıldönümü olan 1989'da insanlar bunu yaptılar ve bu olayın ilk soykırım olduğunu söylediler. Bunu aşırı sağ söylüyordu; geleneksel aşırı sağ; Fransız olarak görmedikleri neredeyse herkesi katletmekten memnuniyet duyacak Le Pen ve diğer bazı insanlar değil; tek kelimeyle anlamsız bir şey. Allahaan durum böyle değil. Bununla ilgili düşünürken ele alınması gerekli başka bağlamlar var. Bu enteresan bir konu ve tartışmaya

değer. Bu okumayı yaparken—umarım yaparsınız—bunun hakkında düşünmek fena bir fikir değil. Birkaç noktaya değinmeme izin verin. On dakikamız kaldı. Bu sadece okuduklarınızı biraz pekiştirmek için.

Fransa’da bir kamu dairesinde mesela ehliyet belgesi için veya Fransız kimlik kartı veya benzer bir şey için sıraya girip beklemek zorunda kalan her kim olursa olsun Napolyon’a lanet okumadan edemez. Çünkü mutlakiyetçiliğin getirdiği ve Cumhuriyeti müdafasında Kamu Güvenliği Komitesi gibi organlar tarafından çok önemli bir rol atfedilen bu tarz aşırı merkeziyetçiliği muhafaza etmek Napolyon’un eseri olarak görülüyor. Napolyon, bunu bir devleti örgütlemek için rasyonel ve “aydınlanmış yöntem” olarak görüyordu. Burada konu kesinlikle Napolyon’un tacı papanın elinden kapıp kendi kafasına takmış olması veya papanın kendi eliyle takmış olması değil. Napolyon kafasına koyduğunu yapacaktı; ama bir de ne yapıyor, vilayetleri muhafaza ediyor. Bunlar 1790’da oluşturulmuştu. 1800 yılında her vilayete bir vali (prefect) atıyorlar; bu adam bir müdür (intendant) gibi ama daha fazla merkeziyetçi. Yukarıdan aşağıya merkezi örgütlenmeyi olduğu gibi tutuyorlar.

Birisi bir defasında Gaul’un üç kısma bölündüğünü söylemişti. Napolyon döneminde veya sonrasında Fransa’yı düşünecek olursanız aynı şeyi göreceksiniz; Fransa, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Savaş Bakanlığı olarak üçe bölünmüştü. Napolyon kültürü yaratma sürecini örgütleyen ve yöneten Napolyon, gazeteleri insafsızca sansürleyip, kapanmaya zorlamış ve devam etmelerini engellemek için her türlü mali gücünü yaratmıştır. Bu amaç doğrultusunda ünlü veya ünsüz sanatçılar vasıtasıyla sanatı da kullanmayı ihmal etmemiştir. Bütün bu yapılanlarla, Fransa’da ve Fransız askerlerinin bulunduğu ve “hürriyet, kardeşlik ve eşitlik” retoriğinin hakim olduğu yerlerde merkezileşme sağlanıp sürdürülüyor. Napolyon, Yasası’nın en büyük başarısı olduğunu düşünmekten keyif alıyordu. Modern Jüstinyen olmak istiyordu. Aslında, avukatların, yargıçların ve hukukçuların yedikleri bir çok dayığı görmezlikten geliyordu.

Bugünkü bakış açımızla geriye dönüp bakmak çok yaygın. Kadın haklarından ziyade sığır satışıyla ilgili makalelerin kat ve kat fazla olması çok gülünç bir durum. Bu çok şaşırtıcı değil; çünkü yirmi yüzyıldaki Mussolini ve Hitler gibi en berbatları dahil pek çok diktatör gibi Napolyon da kadınları bebek üreten makinelerden başka bir şey olarak görmüyordu. Bunu söyledi. Bunu aynen bu şekilde ifade etti. Ama, bu büyük bir ama, Napolyon Yasası, hâlâ mevcudiyetini koruyor ve bir çok açıdan bugünkü Fransız hukuk sisteminin temelini oluşturuyor. Bu Aydınlanma hareketinin doğru (sağ?) yönde gittiğini gösteriyor. Onun izleri görülüyor.

Diğer katkı yapan etkenler arasında, bununla ilgili olarak konuşmak için fazla vaktimiz kalmadı, milliyetçilik var; bu milliyetçilikte bir insanın değeri asil kandan ziyade devlete verdiği hizmetten kaynaklanıyor; Napolyon devlete verdiği hizmete dayalı yeni bir soylu sınıfı yaratıyor. Maraşel falan olan bir sürü insan—bütün o gülünç savaşlardan sağ çıkacak kadar şanslıysalar—askeri tiplerdi. Napolyon Yasası ve bu tip bir hizmete dayalı soyluluk önemli şeyler. Antlaşma denilen şey çok önemli bir şey. Katolik Kilisesi ile barış yapıyor. Meşru ve gayri-meşru papazlar arasındaki potansiyel zıtlama olduğu sürece, kralı geri getirmek isteyen bir çok militan Katoliliğin var olmaya devam edeceğinin farkına varıyor.

Aslında, kralın ölü olduğunu ve oğlunun Paris’te bir hapisanede öldüğünü hatırlayın. Ama kralın kardeşi hâlâ dışarıda bir yerlerde. Çok kurnazca bir hareket. Tabii ki, kiliseyi kendi propaganda aracı olarak kullanıyor; kilise Fransız ruhban sınıfının gerçekten sivil anayasa geleneğini devam ettiriyor, kilise ve Napolyon rejimi arasındaki ilişki. Bu çok önemli; Fransa’nın içindeki kargaşayı esasen bir dereceye kadar da olsa bitiren kurnaz bir adım. Germinal, Ventose ve Thermidor’dan oluşan eski devrim takvimi ortadan kalkıyor, yerine esas takvim geliyor. 1795 ve 1796’da kırsal Fransa’daki insanlar hâlâ decadi denen on günlük zaman birimlerini falan bilmiyorlar. Hafta ekseninde düşünüyorlar ve gizlice Pazar ayinlerini yapmaya devam ediyorlar; bizim köyde 1794’de bile durum böyleydi; ta ki papazları gidene kadar.

Antlaşma; kiliselerle yapılan bu barış oldukça önemli bir şey. Bugüne dek ayakta kalan Fransız eğitim sisteminin temeli de bu dönemde atılıyor. Günahıyla sevabıyla bu sistem bugün de aynı. Ben şahsen Fransız eğitime çok inanıyorum. Çocuklarım üç dört yıl Fransız okullarında okudular. Fransız anaokulundan veya birinci, ikinci sınıfından daha iyi sonuç veren bir sistem düşünemiyorum. Liseye gelindiğinde bu sistem çökmeye başlıyor. *Lycée*, Napolyon döneminin ürünü. Şimdilerde liseler ve üniversite sistemi ciddi bir çöküntü yaşıyor; Sarkozy, Amerikan-tipi hiyerarşik kurumlar yaratmak konusunda başarılı olursa, bu Fransız sistemi içinde en aşağıdaki değil özellikle mütevazı konumdaki üniversitelerin aleyhinde bir gelişme olur.

Bununla birlikte, Napolyon—doğru olup olmadığını bilmiyorum ama bir keresinde saatine bakıp kimin hangi saatte ne çalıştığını görebileceğini söylemiş. Fransız sisteminde bir sürü sorun var; ama Fransa’nın akademilere bölünmesi—bunun daha önce konuştuğumuz akademilerle hiç bir alakası yok—bütün eğitim sisteminin coğrafi olarak düzenlenmesi, üniversiteden aşağı doğru anaokuluna hatta kreşlere kadar bölge bazında örgütlenmesi uzun zaman aldı. Bu gerçekten çok önemli bir başarı. *Académie* denildiğinde bu mesela Limoges akademisi, Grenoble akademisi, Marsilya akademisi veya Strasbourg akademisi olabilir. Bölgesine göre iki, üç veya dört bölümü kapsayabilir. Bir öğretmeni işten atmak imkansız bir şey. Neyse bu başka bir konu.

Bu kadar içine girmeye gerek yok; ama bir köyde öğretmenin görevine son verilecekse, bu durum bütün akademinin başında olan kişinin önüne gelir; bu kişiye erkekse *recteur* kadınsa *rectrice* deniyor; öğretmen için *madame la lectrice* veya *monsieur le lector*. Neredeyse imkânsız. Bununla ilgili sorunlar var. Ama yine de—bunu söylemek çok Fransız hayranı gibi olacak ama—her seviyedeki sınavda Fransız çocuklarının veya Finli çocukların veya bir çok Avrupa ülkesindeki çocukların Amerika’dakilerden daha iyi performans göstermelerinin, buralarda merkezi bir eğitim sisteminin olmasıyla alakası var. Bu sistem, Fransa’daki zengin bölgelerin tüm avantajları kullanıp farklı muamele görmelerini, diğer yandan nispeten sınırlı mali kaynaklara sahip bölgelerin de dezavantajlı duruma düşmelerine izin vermiyor.

Fransa *grand écoles* denen eski güçlü seçkin üniversitelere de sahip. Sizin şu anda bulunduğunuza eşdeğer sayılacak okullar var. Ama, yine de, Napolyon uzun ömürlü ve Fransa’nın eğitim sisteminin zaman içinde çok ama çok anlamlı bir şekilde gelişmesini sağlayacak bir sistem yaratıyor. Yani, bu adam bir megalomanyak, bir sürü insanın ölümüne

sebepe oldu. Buna hiç şüphe yok. Ama Fransız devrimi'yle başlayıp Napolyon dönemiyle devam eden bu dalga, her yerde uzun ömürlü etkiler yarattı. Mesela İtalya'nın birleşmesini ele alalım.

İtalya, 1860lar ve 1870'lerin başlarında birleşmiş olacak, "birleşmiş." Metternich bunun sadece coğrafi bir ifade olduğunu söylemişti; bir dereceye kadar haklı olabilir. Birleşme, İtalya'nın en zengin bölgesi olan Piedmont Sardinyasıyla başlıyor. Burası kuzeyde. Bu bölge bahsettiğimiz Fransız bürokrasisinin, İtalya'nın diğer bölgelerinden daha yüksek refah düzeyine sahip olmalarını sağlayan merkezileşmiş bir idari yapının faydalarını gördüğünü söylemek mümkün. [Merkezileşme] katkı yapıyor. Başka bazı avantajlara da sahipler.

Yani Napolyon dalgası bir fark yarattı. Paris'e gittiğinizde veya Louvre'a gittiğinizde oradaki hazinelerin çoğunun İtalya'dan yağmalanıp getirildiğini düşünmeden edemiyorsunuz; bu hazineler, Goering ve Goebbels gibilerinin II. Dünya Savaşı sırasında yağmaladıkları sanat hazinelerini trenlere yüklemeleri gibi değil de dikkatle paketlenip askeri arabalara konularak Paris'e getirilmişler. Napolyon ile ilgili ve bütün bu konularla ilgili tartışabiliriz. Benim görüşüm oldukça net; kabul etmeliyiz ki roman gibi bir hayatın, yeteneğe dayalı başarılı bir kariyerin ve diğer şeylerin yanında, [Napolyon] büyük bir fark yarattı, bundan dolayı hakkında bu kadar konuşmamıza değdi. İyi hafta sonları. Bugün St. Louis'e gidiyorum.